

100 AASTAGA PÄRISORJUSEST EMAKEELSE ÜLIKOOINI

Saateks

See ime, mille eesti rahvas korda saatis, jõudes saja aasta jooksul pärisorjusest oma riigi ja emakeelse ülikoolini, on küll palju käsitlemist leidnud, kuid ikka veel lõpuni mõtestamata. Seepärast organiseerisid Õpetatud Eesti Selts ja Tartu Ülikooli muuseum 6. detsembril 2019 konverentsi, et sellest arengust pikemalt rääkida. Konverents kuulus rahvusülikooli 100. aastapäeva tähistamise programmi.

Konverentsil kõlanud pärisorjuse ja põllumajanduse teemalistest ettekannetest said artiklid Õpetatud Eesti Seltsi toimetistesse, haridusajalugu puudutav jõudis aga „Tartu Ülikooli ajaloo küsimustesse“. Nagu ikka, pole kõik kaante vahele jõudnud kirjutised seotud konverentsiga ja kõigist konverentsi ettekannetest ei saanud artikleid. Kuid kõik vaatluse alla tulevad teemad keerlevad 19. sajandi ja 20. sajandi alguse ühiskondlike muutuste ja emakeelse ülikooli alguse ümber.

Toomas Hiio avab mahukas artiklis kõrghariduse kohta Vene impeeriumi seisuste taastootmise süsteemis ja selle süsteemi muutumist läbi 19. sajandi. Just kõrghariduse omandamine võimaldas tänu riigis kehtivale teenistusastmestikule ning selle seotusele kõrghariduse ja ülikoolide töökohtadega tõusta andekatel ja edasipüüdlikel noortel talupojaseisusest kõrgemale. See 19. sajandil alguse saanud

mõtteviis toidab tänini eestlaste usku, et just kõrghariduse omandamine võiks elus haljale oksale aidata.

Ken Kalling ja Erki Tammiksaar vaatlevad Eesti ajaloos üsna palju käsitletud karskusteemat teise nurga alt, nimelt kohaliku baltisaksa eliidi vaatepunktist, näidates, kuidas meditsiiniprofessor Gustav Piers von Bunge oma meditsiiniliste argumentidega teema politiseerituse foonil ühiskonnas levinud ollejoomise kombe vastu üsna võimetuks osutus. Nii tuligi tal kibedusega tunnistada, et selles osas käituvad kohalikud eestlased ja lätlased ennast paremaks pidavatest sakslastest targemini.

Kolm artiklit on persoonilood. Terje Lõbu annab ülevaate matemaatik Jaan Sarve elukäigust ja vaadetest. Meie ees rullub lahsti väga põnev ja omapärane isiksus, kellest olude sunnil ja juhuste tahtel sai Eesti Tööraha Kommuuni Tartu ülikooli juht, ning kes selles tema jaoks veidras olukorras püüdis ennekõike ülikooli hoida ja inimeseks jääda.

Eero Kangor viib meid Tartu Ülikooli esimese kunstiajaloo professori, Rootsist pärit Helge Kjellini kujunemisaastatesse enne Tartusse tulekut. Artiklist ilmneb, et kuigi Kjellin suhtus Eestisse ja eestlastesse mõninga üleolekuga, oli kunstiajalugu toona ka Rootsist alles väga noor distsipliin.

Merike Ristikivi valgustab esimese naisena juuras magistrikraadi saanud Vera Poska-Grünthali elukäiku. Ikka ja jälle tuleb tõdeda, et esimestel naistel oli akadeemilises maailmas läbi lüüa palju keerulisem kui meestel, ja kraadi saamine ei toonud neile kaasa automaatset edutamist, mis oli väga tavaline meeste puhul.

Kaks järgmist artiklit on pühendatud rahvusülikooli 100. aastapäevaks valminud näituste tausta avamisele. Karoliina Kalda ja Mariann Raisma kirjeldavad Tartu Ülikooli ajaloo uue püsinäituse sisu ja saamislugu, koostööd siht- ja sidusrühmadega, kuraatorite ja kujundajate dilemmasid, muuseumiteoreetilist tausta ning valikute tegemise raskusi. Üsna harva saavad muuseumide näitused sellise teoreetilise taustakirjelduse, selle koostamine on aga kindlasti järgmist vääriv ettevõtmine.

Mairo Rääsk annab ülevaate rahvusülikooli sajandaks aastapäevaks koostatud provokatiivsest ajutisest näitusest pealkirjaga „Ideaalide Eesti. Sada aastat otsinguid“. Kuna see näitus peagi maha

võetakse, on kontseptsiooni jäädvustamine ajaloo jaoks suurepärase eeskuju. Ja loodetavasti on näitus inspireerinud mõtlema ideaalidele, mida ülikool on eestimaalastele kehastanud või mille poole liikumist temalt on oodatud, ja kuhu edasi.

Muuseumikogudele pühendatud osas kirjeldavad Ken Ird ja Maria Väinsar, kuidas rahvusülikooli juubeliks taastati Tartu Ülikooli aulas olevat Vabadussõja monumenti – ettevõtmine, mis nõudis nii arhiivitööd kui ka kõrgtasemel käsitööoskusi.

Teine muuseumikogusid avav lugu tuleb Sirje Sisaskilt ja kirjeldab Tartu Ülikooli muuseumile patoloogilise anatoomia instituudilt laekunud inimkehast pärit kivide kollektsiooni.

Kogumiku lõpetab traditsiooniliselt Tartu Ülikooli muuseumi 2019. aasta aruanne.